

УДК 336.71

Ю.І. ЛЕРНЕР, канд. економ. наук, проф., НТУ «ХПІ», Харків
І.В. БОГДАНОВА, магістрант, НТУ «ХПІ», Харків

РЕЙТИНГУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ

В статті визначено сутність рейтингів та їх значення у банківській діяльності. Виділено основні класифікаційні ознаки рейтингів. Проаналізовано рейтингові методики надійності та ефективності банківської діяльності.

В статье определена сущность рейтингов и их значение в банковской деятельности. Выделены основные классификационные признаки рейтингов. Проанализированы рейтинговые методики надежности и эффективности банковской деятельности.

In the article the essence of rating and their value in bank activity is defined. The basic classification indicators of rating are marked out. Rating methodologies of reliability and efficiency of bank activity are analysed.

Актуальність теми дослідження. Для управління діяльністю банків важливе значення має оцінка розвитку банківської системи. Складність полягає у необхідності врахування великої кількості показників для проведення комплексного оцінювання. У світовій практиці успішно використовуються для цього рейтинговий принцип. Рейтинги, поєднуючи різнобічні властивості складних соціально-економічних явищ, застосовуються для діагностики стану об'єктів управління, моніторингу ринків, при прогнозуванні ризиків, у регіональних порівняннях, а також для формування стратегій розвитку.

Ще одним суттєвим значенням рейтингів у банківській діяльності є їх визначення для конкретного банку, або групи банків, що мають за мету вийти на міжнародний рівень з метою залучення коштів для свого розвитку, а саме випустити акції та розмістити їх на іноземній біржі з метою залучення найбільшої суми коштів. При цьому необхідно відслідкувати важливий процес іміджу та довіри до емітента з боку інвесторів.

Проблематика розроблення системи рейтингу банків знаходить широке відображення у публікаціях вітчизняних і зарубіжних учених та економістів, зокрема, у працях В. Галасюка, Р. Гриценка, О. Дубілета, Г. Карчевої, О. Лаврушина, Ю. Лернера, А. Незнамової, Л. Примостки, Б. Самородова, Р. Тиркала, І. Фоміна, Г. Ходачника, А. Шеремета, З. Щибиволока та інших [1-10].

Мета роботи – дослідження різних видів рейтингів для оцінки банківської діяльності.

Результати дослідження. Рейтингова оцінка передбачає визначення належності банку до класу, розряду, категорії. Кінцевим результатом рейтингування банків є рангована таблиця, у якій банки класифіковані за певними ознаками. Така таблиця не може слугувати мірилом фінансової стійкості банків і формалізує тільки розподіл їх за обраними критеріями. Отже, місце банку в списку не є свідченням фінансової надійності, а показує тільки її ступінь стосовно інших банків.

Рейтингування є способом публічно заявити про свою фінансову самостійність. Позичальники знають про свою кредитоспроможність більше, ніж їх потенційні інвестори (кредитори), і тому можуть вибірково уявляти інформацію про свою діяльність, тим самим приховуючи свої «слабкі» місця. Проте у свою чергу інвестор (кредитор) прекрасно розуміє цю ситуацію і інвестуватиме тільки у разі, коли матиме в розпорядженні достовірну інформацію про фінансовий стан позичальника. Вирішувати цю проблему якраз і допомагають кредитні рейтинги незалежних міжнародних і національних рейтингових агентств.

Необхідність рейтингу банків, інших кредитно-фінансових та не фінансових інституцій зумовлена бажанням учасників фінансового ринку орієнтуватися, знати і мати інтегральну оцінку фінансової позиції інших учасників, що виступають як партнери, конкуренти чи нейтральні особи,

бачити особисту позицію стосовно них. У результаті рейтингу на визначену дату отримують оцінку стану учасників фінансового ринку за шкалою низки диференційованих і особливим чином вирахованих інтегральних показників. Шляхом рейтингових оцінок досягається транспарентність (відкритість) фінансового ринку для його учасників.

Розглянемо детальніше кожен вид рейтингового оцінювання банківської діяльності.

Недержавні рейтинги – це рейтинги, які публікуються незалежними рейтинговими агентствами. Їхньою особливістю є: по-перше, відкритість, тобто кожний бажаючий може поцікавитись рейтингом конкретного банку, звернувшись до періодичних спеціалізованих видань; по-друге, складаються на основі офіційної банківської звітності.

Прикладом державної рейтингової системи є система CAMELS, яка використовується органами банківського нагляду України. Одним із головних недоліків є закритість методики для широкого загалу.

Що ж до поділу на міжнародні та національні рейтинги, то на даний час найбільший авторитет у світі мають три рейтингові агентства Moody's, Fitch і Standard&Poor's, які надають рейтинги міжнародного значення. Національні рейтинги - це рейтинги, які становлять національні рейтингові агентства. Серед найбільш відомих рейтингових агентств України є «Кредит-рейтинг», «Сінс Україна», Агентство фондового ринку, Українське агентство фінансового розвитку.

У складанні рейтингів виділимо два основних підходи: експертний і бухгалтерський [4]. Ці підходи розрізняються залежно від складу інформації, що оцінюється:

- експертна оцінка дається на основі досвіду і кваліфікації фахівців з будь-якої доступної інформації й аналізу як кількісних, так і якісних параметрів;

- бухгалтерська оцінка дається винятково на основі офіційної фінансової звітності банку й аналізу тільки кількісних показників.

У таблиці приведена характеристика рейтингів [3, 8]. До кожної загальної рейтингової категорії – від Аа до Саа включно (див. табл.) – агентство Moody's, наприклад, додає цифрові модифікатори 1, 2 і 3. Модифікатор 1 вказує, що це зобов'язання знаходиться у верхній частині своєї загальної рейтингової категорії; модифікатор 2 вказує на положення в середині діапазону, модифікатор 3 вказує, що зобов'язання знаходиться в нижній частині цієї загальної рейтингової категорії.

У світовій практиці є такі методи побудови рейтингу: номерний, бальний, індексний та регресійний.

Номерний рейтинг – це присвоєння місця банку за кожним з оцінюваних об'ємних показників. Дана система розрахована на слабо деталізовану методику з невеликим охопленням чинників, що впливають на фінансовий стан банку та мають невелику шкалу критеріальних значень. Як кри-

терії використовуються обсягові показники діяльності банку, зокрема розмір статутного капіталу, власного капіталу, фінансового результату, загальна сума активів і зобов'язань банку, коефіцієнт ліквідності, питома вага вкладень у цінні папери тощо.

Таблиця – Суть кредитних рейтингів

№п/п	Рейтингова категорія	Характеристика
1	Ааа	Зобов'язання найвищої якості з мінімальним кредитним ризиком
2	Аа	Зобов'язання високої якості з дуже низьким кредитним ризиком
3	А	Зобов'язання підвищеної середньої категорії, які схильні до низького кредитного ризику
4	Ваа	Зобов'язання схильні до помірного кредитного ризику. Вони розглядаються як зобов'язання середньої категорії і, як такі, можуть володіти певними спекулятивними характеристиками
5	Ва	Зобов'язання, що мають риси, характерні для спекулятивних інструментів, і схильні до істотного кредитного ризику
6	В	Спекулятивні зобов'язання, які схильні до високого кредитного ризику
7	Саа	Зобов'язання дуже низької якості, які схильні до дуже високого кредитного ризику
8	Са	Високо спекулятивні зобов'язання, які знаходяться в стані дефолту або близькі до дефолту. При цьому існує деяка вірогідність виплати основної суми боргу і відсотків по ньому
9	С	Зобов'язання в стані дефолту. При цьому вірогідність виплати основної суми боргу і відсотків по таких облігаціях мала
10	Д	Неплатежі за фінансовими обставинами

Бальний рейтинг – присвоєння місця банку за комплексною оцінкою показників, що записана сумою балів.

При використанні індексної методики рейтингу визначаються оціночні показники фінансового стану банку та вагові коефіцієнти для кожного з показників. Після складання індексів за окремими показниками переходять до розрахунку комбінованих індексів, попередньо зваживши індивідуальні індекси за їх часткою сукупно. Рейтинг орієнтується не на статистичне значення, а на показники, що ранговані з врахуванням ризику. При цьому залучаються не тільки балансові, а й позабалансові дані.

Регресійна методика передбачає визначення деякої сукупності банків, розрахунок значень факторних показників по кожному банку і середніх за їх сукупністю. З метою елімінування масштабу показників обчис-

люються узагальнюючі показники у вигляді відношення показників окремих банків до середнього їхнього значення за сукупністю банків. Далі усереднюються узагальнені показники шляхом розрахунку середніх величин. Наступним етапом регресійного аналізу є визначення взаємозв'язку між результатами банківської діяльності і чинниками, які їх визначають. Для цього використовується кореляційно-регресійний аналіз, у ході якого вимірюється взаємозв'язок між показниками ефекту банківської діяльності, зокрема доходом, прибутком тощо як результативної ознаки і факторними показниками, на основі яких здійснюється оцінка рейтингу [1].

За призначенням рейтинги можна розділити на такі, що призначені інформувати будь-яких учасників фінансового ринку (уніфіковані) і орієнтовані тільки на його професійних учасників (диференційовані). До першої групи можна віднести інтегральні рейтинги А. Альтмана, В. Кромонава, Є. Ширінської, А. Гуречива. До диференційованих рейтингів можна віднести рейтинг «СAMELS» НБУ, який призначений тільки для службового використання [9].

Інсайдерські рейтинги охоплюють дослідження на місцях, тобто вивчення організації банку «всередині». Їх розробка була обумовлена необхідністю у формалізації процедури аналізу надійності банків контролюючими органами. Методика дистанційного аналізу опирається винятково на дані фінансової звітності банків. Через не досить деталізовану звітність дистанційний аналіз може призвести до помилкових висновків.

Рейтинги, за якими оцінюють фінансовий стан, будуються за певною сукупністю показників [10]. Так, методика агентства «А.М. Best Co» ґрунтується на кількісних методах аналізу рентабельності, співвідношення власних та залучених коштів, ліквідності активів, а також на якісних дослідженнях ступеню диференціації ризиків, надійності активів, практики менеджменту.

Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку у Методичних рекомендаціях щодо створення та розвитку незалежних інформаційних та рейтингових агентств, що спеціалізуються на наданні інформаційних послуг на фондовому ринку України виділяє такі види рейтингів [4]:

– залежно від об'єкту оцінки:

- кредитний рейтинг позичальника (емітента). До цього виду рейтингу відноситься суверенний рейтинг, рейтинг адміністративно-територіальних утворень, кредитний рейтинг підприємства;
- рейтинг цінних паперів з фіксованим доходом. До цього виду рейтингу відносять рейтинг цінних паперів, які згідно з чинним законодавством мають фіксований дохід.

– залежно від чинника часу:

- короткострокові (за зобов'язаннями до року);
- довгострокові (за зобов'язаннями більше року).

Можна виділити і таку класифікацію рейтингових оцінок банку:

1. За абсолютними балансовими показниками: за власними коштами, за розмірами активів; за вкладками фізичних чи юридичних осіб; за розмірами чистого прибутку; за обсягами кредитування фізичних і юридичних осіб.

2. За відносними показниками: відношення прибутку до активів, відношення прибутку до капіталу, відношення капіталу банку до активів, відношення капіталу банку до зобов'язань.

Списки банків за даними показниками публікує «Інтерфакс-АіФ». Список складається з двох частин. Основна частина – «Інтерфакс-100», до якої входять основні абсолютні показники діяльності 100 найбільших російських банків. Друга частина містить ряд якісних показників, які характеризують надійність, ефективність і напрям діяльності конкретного банку. Тому ранжирування проводиться за кожним з абсолютних і відносних показників.

3. За формулами, отриманими із коефіцієнтів, зважених з врахуванням значення коефіцієнтів. Прикладом може бути рейтинг Кромонава [6, 7].

У побудові підсумкового списку (рейтингу) виділяють два основних способи:

- складання єдиного рейтингу, що рангується за загальним балом;
- складання категорій рейтингу, всередині яких банки ранжуються за алфавітом.

Висновки. Наявність рейтингу робить істотний вплив на діяльність банку. Наявність рейтингу від провідних агентств дозволяє дешевше запозичувати за кордоном, впливає на розрахунок регулятивного капіталу (торкається рейтингу банку-контрагента), впливає на репутацію банку на внутрішньому ринку. Наявність рейтингу збільшує прозорість фінансової установи (банку), що також є позитивним моментом як з точки зору контрагентів і кредиторів, так і з точки зору клієнтів.

Отже, рейтинги допомагають комплексно охопити всі аспекти діяльності банків. Рейтингування в Україні нагромаджує досвід обґрунтованої та професійної оцінки діяльності банківських установ для подальшого створення надійної технології рейтингового процесу, який би стимулював подальший розвиток усієї банківської системи.

Список літератури: 1. Батковський В.А. Рейтингова оцінка діяльності банків // Фінанси України. – 2004, № 5. – С. 145-150. 2. Енциклопедія банківської справи України / Редкол.: В.С. Стельмах (голова) та ін. – К.: Молодь, Ін Юре, 2001. – 680с. 3. Лернер Ю.И. Экономические инструменты производственной и предпринимательской деятельности в условиях неопределенности и рисков. Часть II. Том 7. Экономические инструменты эмиссии и обращения ценных бумаг. / Ю.И. Лернер; Х.: Тимченко, 2008. – 544 с. 4. Міценко В.І., Яценюк А.П., Коваленко В.В., Коренева О.Г. Банківський нагляд: Навч. посіб. – К.: Знання, 2004. – 406 с. 5. Методичні рекомендації щодо створення та розвитку незалежних інформаційних та рейтингових агентств, що спеціалізуються на наданні інформаційних послуг на фондовому ринку України / Затверджено рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку, № 370 від 31.08.2004. 6. Незнамова А. Переваги та недоліки рейтингових методик вивчення надійності та ефективності банківської діяльності // Банківська справа. – 2002, № 2. –

С. 63-69. **7.** Туркало Р.І., Щибиволок З.І. Фінансовий аналіз комерційного банку: основи теорії, експрес-діагностика, рейтинг: Навч. Посібник. – К.: Слобожанщина, 1999. – 236 с. **8.** Самородов Б.В. Банковские кредитные рейтинги и их роль при внешнем заимствовании средств / Б.В. Самородов // сб. науч. ст. / Полесский гос. ун-т; под ред. К.К. Шебеко. – Пинск: По-лесГУ, 2011. – С.116-119. **9.** Сидоренков М.А. Банковские рейтинги / http://www.cfin.ru/finanalysis/banks/bank_ratings.shtml. **10.** Турчин Н.Б. Види та значення рейтингів у банківській діяльності / Н.Б. Турчин // Збірник науково-технічних праць НЛУУ. – 2008. – №3. – С.224-229.

Надійшла до редколегії 11.07.2011.